

Világkiállító magyarok

Amikor Magyarország még faipari nagyhatalom volt...

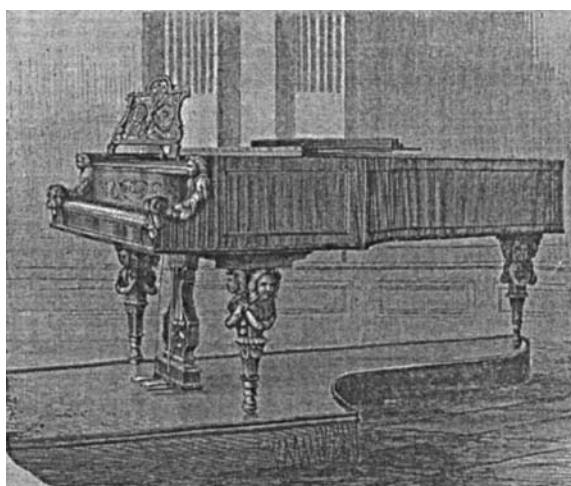
A magyar fa- és bútortipar világkiállítási sikereinek utolsó stációjához érkeztünk. Az előző részekben inkább egy-egy különleges történetet, illetve a legjelentősebb bútorgyár szereplését próbáltuk feleleveníteni. A most következő írás viszont a világkiállítások magyar faipari eredményeit kívánja bemutatni 1855 és 1900 között.

A kezdetek: London, Párizs

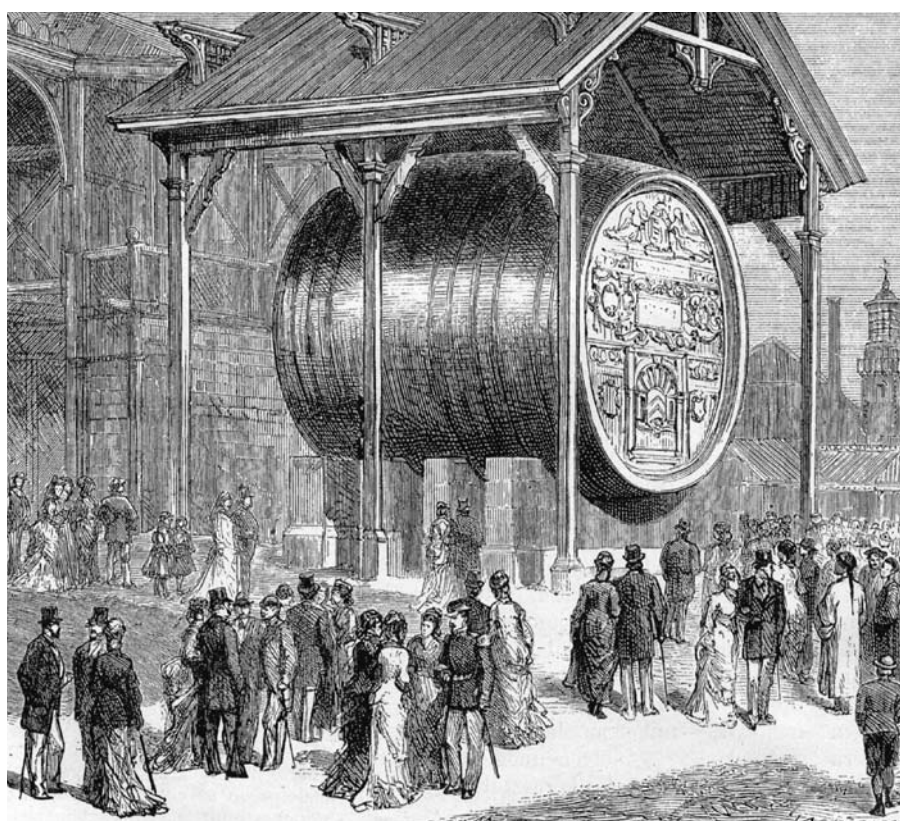
Egészen az 1855-ös első párizsi világkiállításig kell visszamennünk az időben, ha az első magyar faipari kiállítót szeretnénk megtalálni. Akkor az iglói felső-magyarországi erdészeti polgárság első osztályú érmet nyert kollektívan kiállított erdészeti termékeiért.

1862-ben, amikor a már bemutatott Wilde-féle bakonyi intarziás szekrények sikert arattak Londonban, először tűnt fel a kor egyik legjelesebb magyar bútorkárpitos mestere világtárlaton. A pesti urat Krammer Sámuelnek hívták, s a következő évtizedekben majd' minden

1. kép: Beregszászy-zongora egy 1867-es metszeten

2. kép: a nagykanizsai óriáshordó Párizsban

világeseményen (egészen 1900-ig) sikerrel vett részt. (A legnagyobb elismerésben 1873-ban részesült.) Ugyanekkor egy másik pesti bútorasztalos, Herold János is kitüntetésben részesült.

Az egyik legnagyobb feltűnést és tetszést a látogatók között Jankó Vince, a magyar bizottmány titkára által létrehozott enteriőr keltette. Jankó „mindenféle gazdasági, erdészeti s növényi terményekből és ásványokból” álló gyűjteményével érmet is nyert. Az enteriőr középpontjában Magyarország és társországai atlasza állt, melyen 1029 ásványvíz lelőhelyét tüntették fel. Az atlaszt Tiedge fotográfus dél-magyarországi népviseleteit bemutató színezett fotósorozata (kromotíпия) keretezte. Az ötletgazda 68 különböző fajta hazai dohány mellett a 12 leghíresebb magyar borvidék nedűit is kiállította. Szemere tudósítása szerint Jankó terme mindig tele volt látogatóval, s azok nagy tetszéssel bámulták az ízlésesen kiállított tárgyakat. Egy másik magyar tudósító arról számolt be, hogy Jankó kiállítása, mely

szinte „diorámaszerű” volt, még eleven, népviseletbe öltözött szereplőkkel is dícekedhetett (egy fiatal szerelmespár s egy rokkánál dolgozó anyóka, kit Vörös Eszter író nő személyesített meg).

Jankó kiállítását egyébként még kiszállítása előtt a pesti Köztelek épületében, az Országos Magyar Gazdasági Egyesület székházában nagy sikerrel mutatták be, Londonból pedig az a hír érkezett haza, hogy gyűjteményét a Kensington Múzeum (a későbbi Viktória és Albert Múzeum) mindenestől meg szeretné vásárolni.

Vahot Imre a kiállításról írt emlékkönyvében talán Beregszászy Lajos zongorakészítőről áradozik a leginkább a magyar mesterek közül. Hangszerének mechanikája állítólag a legszebben szól az összes kiállított darab közül, s az ő szerkezetét használta a győztes angol Hopkinson hangszerkészítő is. Valóban kitűnő újításai voltak, egyiket a híres bécsi Bösendorfer cég megvásárolta tőle, az ún. csellóhangfenék, avagy hajlított „Resonanzboden” ötletét. De híres volt modern billentyűszerkezeti megoldása is, melynél a kalapács hátulról a zongorán játszó felé üt a húrra, illetve a húrozat megerősítésére vonatkozó szabadalma. 1862 és 1873 között az összes világkiállításon részt vett, s számos díjjal jutalmazták. 1862-ben és 1867-ben éremmel tért haza.

A londoni tárlatról tudósító magyar szakértők tulajdonképpen mind hasonló kritikát fogalmaztak meg a magyar kiállítással, a magyar szerepléssel kapcsolatban. Kiemelték, hogy mezőgazdasági, bányászati, erdészeti termékeink mind minőségükben, mind termelési adataikat tekintve versenyképesek a legnagyobb ipari országokéval is, ám mindez csak a nyers vagy félkész termékekre volt igaz. Az ipari késztermékgyártásban még nagy volt a lemaradás.

Újra Párizsban, majd Bécsben

1867-ben, az újabb párizsi tárlaton az addigiakhoz mérten már egészen komoly magyar csoport képviseltette magát a faipari részlegben. Az akkori szóhasználatnál élve több parquetta gyártó cég (például az aradi Rozmanich-Balkó és Tsa.), illetve „resonance-fa”, valamint dongakészítő vállalat nyert érmekeket és elismerő okleveleket. Többek között gróf Batthyány grobniki uradalmának építőipari gyártmányait bronzéremmel jutalmazta a zsűri.

Az 1873-as bécsi világkiállítás mérföldkönek tekinthető a magyar gazdasági fej-

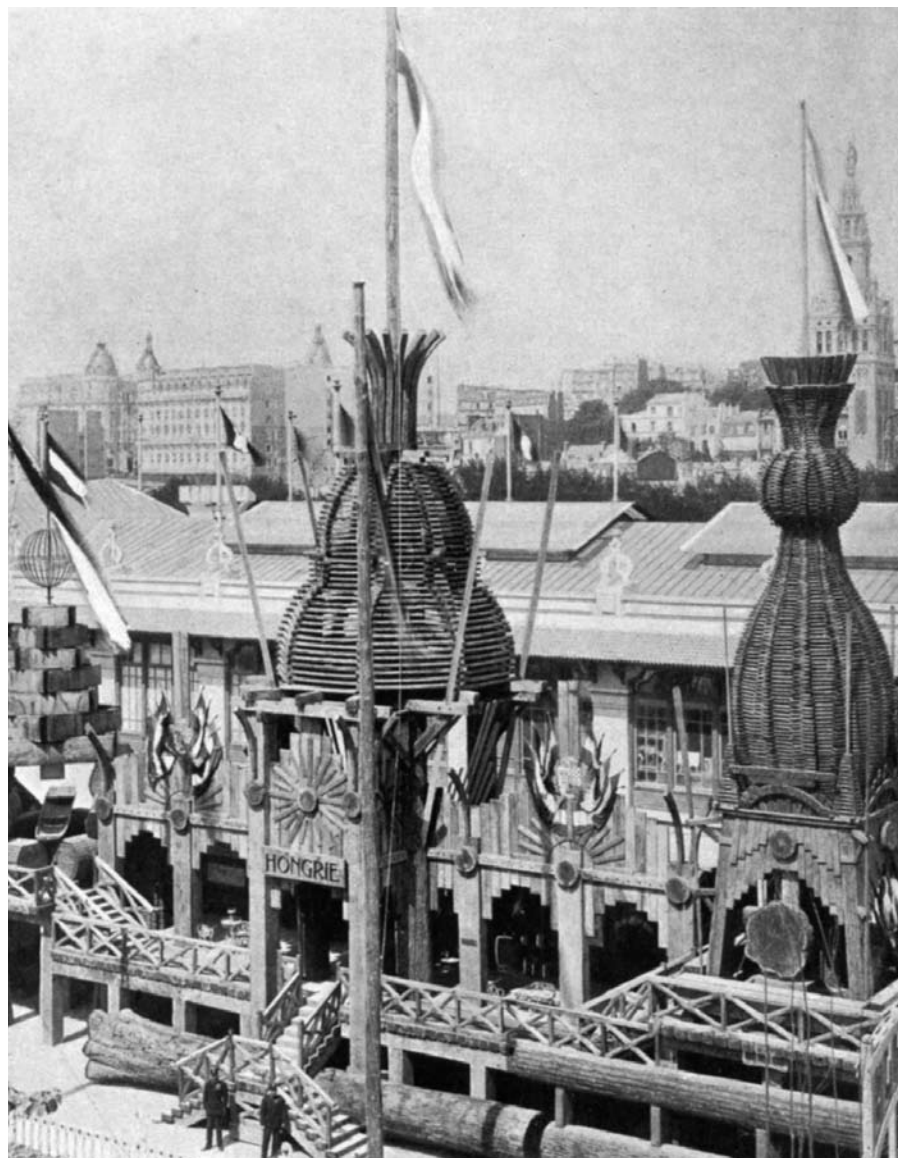
lődés nemzetközi szintű bemutatásában. Ugyanezt tapasztaljuk, ha csupán egy szűkebb területet, a faipart vesszük górcső alá. A magyar királyi erdészigazgatóság által rendezett kollektív kiállítás olyan komoly eredményeket tudott felmutatni, amelyért a zsűritől a legnagyobb kitüntetést, az ún. Díszokmányt vehette át. E munkában elvülhetetlen érdemekeket szerzett a korszak legjelentősebb hazai szakteknitélye, Bedő Albert.

Bedő Albert (1839–1918), az erdélyi születésű erdészmérnök a Selmecbányai Erdészeti Akadémián szerzett diplomát. Már fiatalon, 1864-től gyakran publikált szaklapokban, 1866-tól az Erdészeti Egyesület évkönyveinek és közleményeinek szerkesztője volt. 1870-től már sorban jelentek meg szakkönyvei is. Ekkor már erdőmester, majd az erdészeti ügyek főelőadója a pénzügyminisztériumban, s 1878-tól főerdőtanácsos. Nagy szerepet

játszott az új, a korszellemhez igazított erdőtörvények kidolgozásában. Az 1880-ban bevezetett törvény (1879. XXXI. tc.) egyik fontos részét képezte az erdőügy a pénzügyi tárcától a földművelésügyi minisztérium alá kerülése. Bedő Albert az itt létrehozott főosztály vezetője, s országos főerdőmester lett. A főerdész 1873-ban, a bécsi világkiállításon a magyar erdészeti irodalom létrehozása körüli érdemeiért, s a magyar erdészeti kiállítás felállításában való részvételért elnyerte a kiállítás-közreműködők érmét.

Fontos kiemelni, hogy a magyar erdőgazdálkodás, a vadállomány, az erdészeti oktatás bemutatására ekkor épült az első magyar világkiállítási pavilonépület.

1878-ban, az újabb párizsi megméretésen ismét szép kiállítást állított össze Bedő Albert a magyar erdészet állapotáról. Természetesen e bemutatkozások célja

3. kép: a magyar erdészeti pavilon félglyártmányokból készült épülete

4. kép: az állami ipariskolák egyik kollekciója

elsősorban a magyar faipari kivitel növelésére irányult, melyet a kor hozzáértői a termékek kiállítása mellett az európai mércével mérve is kiemelkedő hazai oktatás és a szakszerű erdőgazdálkodás megjelenítésével kívántak (nagyon helyesen) érzékletesebbé tenni. (A selmechányai bányatisztek képző akadémia a kontinens legrégebben alakult műszaki intézménye, melyet 1735-ben hoztak létre. A későbbiekben itt képezték az erdőmérnököket is.)

A komoly szakmai bemutató mellett egy kivételes magyar óriáshordó-kiállítása hívta fel a hazánkra a látogatók figyelmét. A gigantikus tárgyat Striegel Alajos készítette Gelsei Guttman nagykanizsai fakereskedő megrendelésére. A somogyi tölgyfából összeállított hordó 82 dongából állt, melyek egyenként 5,75 méter hosszúak, s 20 cm vastagok voltak. Űrtartalma 1000 hektolitert, azaz 18 000 akót tett ki, 160 métermázsa súlyát 90 métermázsa talpfái egészítették ki. Értékét tízezer forintra becsülték. Állítólag egy párizsi vendéglős ki akarta bérelni, hogy harminc személy részére borozót üzemeltessen benne.

A századforduló seregszemléje

Már a Thék-gyárat bemutató előző részben is sok szó esett a valaha volt leghíresebb, 1900-as világtárlatról. E különleges, a századfordulót ünneplő expón Magyarország hatalmas kiállítói létszámmal vett részt és a hazai faipar minden szegmense bemutatásra került. Az egyik leglátványo-

sabb installációs elem a magyar erdészet jelentőségét kihangsúlyozó különleges, félgyártmányokból (deszkák, pallók, gerendák, lécek stb.) összeállított, nagyon ötletes pavilon volt. A kecses faépítmény alapanyagát már a kiállítás alatt francia iparosok vásárolták fel. E pavilonban az erdőgazdaságunk jelenét mutatták be az illetékesek statisztikákkal, térképekkel, az egyes vidékekre jellemző fafajták szelvényeivel és erdőmérnöki eszközökkel szemléltetve.

5. kép: a polgármesteri szoba

Ipariskolák bemutatkozása

Nagyon fontos kihangsúlyozni, hogy a magyar oktatásügyi kiállítás keretén belül jelentős szerepet kaptak az 1800-as évek utolsó két évtizedében államilag alapított ipariskolák, ahol a kézműves-szakmák legtöbbjét magas szinten, főként a korai ipartervezés vezető szereplőinek bevonásával készítették fel a diákokat. Így a Sissy-bútorokat tervező Faragó Ödön vagy Foerk (Förk) Ernő nevét érdemes megemlíteni. Az ipariskolák közül több kifejezetten bútorasztalosokat képzett. Az aradi, kolozsvári, marosvásárhelyi, szegedi, homonnai, brassói, újpesti és iglói iskolák növendékei a már említett tanárok tervei alapján készült bútorokat mutattak be a világtárlaton. Akkoriban külön nőipariskolák is működtek, ahol a lányok főként varrással, hímzéssel kapcsolatos kézműipari ismereteket szerezhettek. Ennek köszönhetően azután ezen intézmények is bekapcsolódtak kárpitok hímzésével a mintakollekciók kivitelezésébe.

Az ipariskolák bútorkiállítása voltaképpen több teljes szobaberendezést tett ki, így Faragó tervei alapján egy fogadószobát, valamint egy ebédlőt, míg Foerk Ernő elgondolását követve egy úri dolgozószobát állítottak össze az imént említett intézmények.

A bútorgyártás sikerei

Természetesen a legjelentősebb bútorkollekciókat a magyar iparművészeti osztály kiállításán tekinthették meg az érdeklődők.

6. kép: három enteriőr az iparművészeti osztály bútorkiállításából

7. kép: a magyar iparművészeti osztály installációja a szecesszió jegyében fogant

A korabeli beszámolók kihangsúlyozták, hogy hazánk bútorigipari termékei mind a modern nyugati trendet követték, ám nem megfeledkezve a sajátosan magyar (magyaros) stílusjegyek (formák, díszítések) alkalmazásáról. (Kivéve az előző részben már ismertetett, a budavári királyi palotába készült Szent István-terem neoromán kollekcióját, ám azt a király kérésére tervezte historizáló stílusban a rekonstrukcióért felelős Hauszmann Alajos.)

Az egyik legjelentősebb, minden belsőépítészeti elemet felvonultató kollekció a Budapest főváros által megrendelt, ún. polgármesteri szoba volt. Ennek tervezésében a kikerülhetetlen Faragó Ödön mellett Nádler Róbert (fémveretes iratszekrény), Horti Pál (zománcos bronzburkolatú kandalló), Körösfői Kriesch Aladár is részt vállalt.

Az épülő Országház miniszterelnöki szobájába készülő kollekció is kiállításra került. Az épületet tervező Steindl Imre irodájában dolgozó Foerk Ernő tervezte a mahagónibútorokat, melyek struktúrája angol mintákat követett. A Thék-gyárban kivitelezett berendezés különlegességét a magyar népi motívumok felhasználásával készült Zsolnay-kerámia pannók adták, amelyek a gyár új fejlesztésű eo-

zinmázával készültek. Az imént felsorolt állami megrendelésű, nagyszabású, több tervezőt foglalkoztató munkák mellett a kor magyar iparművész-tervezői saját kisebb garnitúráikat is kiállították, illetve a komolyabb gyárak-műhelyek is elhozták legújabb kollekcióikat.

Az évtizedek óta expójáró Krammer Sámuel könyvtárszobát állított ki, melyet a korabeli tudósítás így írt le: „Egyszerűsége, a felhasznált jó anyag s a kitűnő munka tagadhatatlanul előkelő hatást biztosít a szobának. Egyedüli díszét az igen diszkrétan alkalmazott oxidált rézveretek s a tölgyfa lambériák skarlátpiros bőrpanneaui (pannói) képzik. Színhatását mindamellelt nem tartom szerencsésnek; a bútorok élénk vörös bőrhuzatai, nézetem szerint nem illenek jól a meleg tónusú tölgyfához.”

Mahunka Imre cseresznyefából készült, zöld mirtuszágberakásokkal díszített hálósobabútorát Faragó Ödön a tehetősebb polgárság igényeihez mérte.

A Gelb és fia cég női budoár részletét állította ki, míg Bernstein és fia (Steinbach Gáborral kiegészülve) női szalongoarnitúrával jelentkezett, mely Hirschler Mór magyar népies motívumokkal gazdagon megrakott rajzai után készültek.

Végezetül, de nem utolsósorban az ungvári hajlítotafa-bútorokat gyártó vállalat kollekciójáról kell beszélnünk, melyet a korabeli kritikus emígy ismertetett: „... az ungvári bútorgyár... meglepően ízléses bútoráról, melyeknél, eltérve a hajlítotafa-bútorok sablonos típusaitól, a formák a modern lineákhoz alkalmazkodtak s e mellett a célszerűség szempontjának is kitűnően megfeleltek.”

A beszámoló azzal végződött, hogy a gyár számos külföldi megrendelést kapott még az expó ideje alatt, s a zsurnalista véleménye szerint a gyár termékei minden tekintetben felülmúlták a szomszédos Thonet-gyártmányokat.

Az iménti felsorolásból is kiviláglik, hogy a századfordulón, a szecesszió stílustörekvések virágkorában a magyar iparművészeti irány jó úton haladt, s különleges, sajátos formavilágának köszönhetően külföldön is komoly érdeklődés övezte. E tendencia azután folytatódott a 20. század első évtizedének következő expóin is, ahol már az egyre merészebb irányvonalat képviselő Horti Pál és a gödöllői művésztelep alkotói diktálták a tempót.

Gál Vilmos
Magyar Nemzeti Múzeum,
főmuzeológus